

Ортіна Г.В., д. н. держ. упр., доцент,
доцент кафедри менеджменту

Таврійський державний агротехнологічний університет

АНТИКРИЗОВИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Ортіна Г.В. Антикризисный розвиток економіки як фактор ефективної державної політики в умовах модернізації. У статті запропоновано та обґрунтовано модель-схему модернізації реального сектора економіки в рамках державної політики антикризового розвитку. Виявлено вплив на ключові сфери-об'єкти (людський капітал, наукову та бізнес-сферу), що мають забезпечити інноваційну модернізацію реального сектору економіки за рахунок переведення його у стан динамічної збалансованості та стійкого розвитку.

Ключові слова: ефективна економіка, державна політика, реальний сектор економіки, глобалізація, конкурентоспроможність.

Ортіна А.В. Антикризисное развитие экономики как фактор эффективной государственной политики в условиях модернизации. В статье предложена и обоснована модель-схема модернизации реального сектора экономики в рамках государственной политики антикризисного развития. Выведено влияние на ключевые сферы-объекты (человеческий капитал, научную и бизнес-сферу), которые должны обеспечить инновационную модернизацию реального сектора экономики за счет перевода его в состояние динамической сбалансированности и устойчивого развития.

Ключевые слова: эффективная экономика, государственная политика, реальный сектор экономики, глобализация, конкурентоспособность.

Ortina G.V. Anti-crisis development of the economy as a factor of effective state policy under modernization. In the article, the model-scheme of modernization of the real economy sector within the framework of the state policy of crisis-based development is proposed and approved. The influence on key spheres-objects (human capital, scientific and business sphere), which should provide innovative modernization of the real sector of the economy, has been revealed, by transforming it into a state of dynamic balance and sustainable development.

Key words: effective economy, state policy, real economy, globalization, competitiveness.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших складників сучасної антикризової державної економічної політики посткризового розвитку України є перехід до модернізації економіки країни. Саме вона визначає стан, коливання та перспективи її розвитку, ключовим складником якої є реальний сектор економіки, якому, своєю чергою, належить основна роль у формуванні відтворювальних процесів в економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні теорії управлінської думки щодо антикризового управління базуються на працях: Ф. Тейлора, Л. Гілбрейта, Л. Рейлі, П. Стоуна, Дж. Робінсона, Ч. Чемберлена та ін. Теоретико-методологічні засади антикризового управління, динаміку, сучасні форми, особливості глобального конкурентного середовища, формування заходів державної політики щодо забезпечення конкурентних переваг досліджували такі вчені, як: О. Коваленко, В. Воронкова, О. Дацій, Л. Антонова, В. Бакуменко, Л. Барановський, О. Белов, Х. Берне, І. Бінько, М. Болдусев, Б. Бузан, О. Власюк, В. Волошин, В. Гесць, Б. Грієр, Х. Моргензан, П. Ноак, О. Новикова, Л. Олвей, Я. Орленко, С. Пирожков, Г. Пастернак-Таранущенко, В. Поно-

маренко, В. Пономарьов, П. Пригунов, В. Сенчагов, В. Сідак, А. Сухоруков, В. Шлемко, Р. Олексенко та ін.

Незважаючи на значний науковий доробок, ще існує низка невирішених завдань у цій темі наукового дослідження. Здебільшого вони пов'язані з наслідками світової економічної кризи.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення теоретико-методологічних положень формування та реалізації державної політики антикризового розвитку реального сектору економіки України. Для досягнення мети було поставлене завдання: запропонувати модель модернізації реального сектору економіки за рахунок оздоровлення державної економічної політики.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної та споріднених із ними наук. У роботі використано: абстрактно-логічний метод; методи аналізу і синтезу; аналітичного моделювання; системний підхід та ін.

Виклад основних результатів. Складні умови реорганізації економіки, що сформувалися за осо-

бливих обставин фінансово-економічної кризи, зумовили погіршення соціально-економічної ситуації в країні. За величезного ресурсного, людського, територіального потенціалу в кризовому стані знаходяться практично всі сфери економіки, особливо виробнича, науково-технічна, інвестиційна тощо, які за ефективного управління та розвитку дають змогу перейти до інноваційної економіки з модернізаційного складника [9].

Модернізація передбачає систему заходів щодо подолання економічного і технологічного відставання України від розвинених країн [3; 4].

Оскільки ефективність модернізаційної компоненти антикризової стратегії національних економік переважно визначається з базових і додаткових показників соціально-економічного розвитку національної економіки, модернізація у період кризи і посткризовий період спрямована на розвиток інноваційної економіки. Інновації передбачають нововведення, здатне сприяти подоланню кризових явищ (табл. 1).

Таблиця 1

**Показники оцінки модернізаційної
компоненти антикризового регулювання
національних економік**

Базові показники	Додаткові показники
1. Макроекономічні показники: ВВП; інвестиції в основний капітал; міжнародні (золотовалютні) резерви	1. Індекс політичних ризиків (Global Political Risk Index)
2. Показники реального сектора: обсяг промислового виробництва; обсяг виробництва продукції сільського господарства	2. Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom)
3. Показник торгівлі: оборот роздрібною торгівлі; зовнішньоторговельний оборот; імпорт; експорт	3. Індекс щастя (Happy Planet Index)
4. Показник торгівлі: оборот роздрібною торгівлі; зовнішньоторговельний оборот; імпорт; експорт	4. Індекс миролюбності (Global Peace Index)
5. Показники соціальної сфери: рівень безробіття; реальна заробітна плата	5. Індекс сприйняття корупції (Corruptions Index)
6. Показники фінансової сфери: фондові індекси	6. Індекс якості життя

Джерело: згруповано автором

Сучасні вчені-економісти висловлюються про тісний взаємозв'язок кризи та впровадження інновацій, оскільки криза являє собою у певному сенсі «рішення», вихід зі стадії рецесії за допомогою впровадження будь-яких інноваційних механізмів розвитку [1].

Україна тривалий час йде шляхом трансформації від планової централізованої економіки до відкритої ринкової системи господарювання, за якої сьогодні формується нова інноваційна система, що являє собою сукупність суб'єктів та інститутів, діяльність яких спрямована на здійснення та підтримку інноваційної сфери. Для сучасної української економіки інновації відіграють життєво важливу роль потужного чинника виходу з фінансово-економічної кризи та переходу до сталого розвитку [5].

Модернізація економіки і суспільства, поза всякі сумніви, припускає системну модернізацію. Ставлячи завдання саме так, фактично визнаються низька ефективність української системи суспільного розвитку (якщо змін потребують фактично всі суспільні підсистеми одночасно, то це є свідченням про системну кризу суспільства) і низький рівень життя населення, дисфункція системи управління. Але позасистемний підхід і відсутність уточнення змісту такої модернізації, як і відсутність її стратегії, підривають можливість досягнення необхідних результатів, а також правильність розуміння змісту модернізації. Безумовно, суспільні інститути, технології, рівень розвитку науки, техніки, умови виробництва вітчизняної продукції, рівень соціальної нерівності і навіть розподіл власності впливають на інновації. Зокрема, високі податки можуть в одній системі бути своєрідним стимулятором інноваційного розвитку, а в іншій – його стримувачем [2; 7].

Важливою проблемою модернізації суспільства є початковий якісний стан системи, її здатність змінювати власні пропорції і готовність агентів до таких змін, чи достатньо ресурсів, енергії і здібностей людей проводити масштабні зміни. При цьому актуальними стають питання: про можливість модернізації за рахунок сировинного комплексу країни; про суттєве підвищення ВВП за рахунок модернізаційних складників; про здатність модернізації допомогти в подоланні кризи та інерційних посткризових явищ; про здатність модернізації вирішити структурне завдання формування відповідних господарських пропорцій тощо. Тільки відповівши на ці питання і зрозумівши причини кризи всередині самої економічної науки, можна підійти до розроблення антикризової стратегії, що забезпечить формування нової моделі сучасного суспільного розвитку, модифікуючи капіталістичну форму суспільного відтворення і соціокультурного розвитку, в яку повинний бути вписаний реальний сектор економіки. Основним напрямом посткризового економічного розвитку має стати модель антикризової інноваційної модернізації економіки. Насамперед це стосується реального сектора економіки, який має бути орієнтований на стимулювання розвитку нового шостого технологічного укладу з використанням нанотехнологій, соціалізації фінансів, розвитку інформаційної економіки, креативного мислення тощо [2].

Залучення України у світову кризу свідчить, що за останні десятиліття вона стала частиною глобальної економічної та фінансової системи. Посиливши необхідність економічної модернізації, світова фінансова криза 2008 р. додатковий раз показала високу ризикованість експортоорієнтованої моделі економічного розвитку України, розкрила недоліки й слабкі місця вітчизняної ринкової системи.

Парадигма модернізації являє собою концепцію найбільш вірогідної спрямованості посткризового розвитку української економіки, що синтезує перехід на інноваційний шлях економічного розвитку з пріоритетом підвищення конкурентоспроможності економіки, покликаним забезпечити досягнення високих параметрів соціально-економічного розвитку, посилення його соціальної спрямованості, ефективне включення у світову глобалізовану економіку. Це вимагає прискорення процесу переходу від трансформації до модернізації для підвищення конкурентоспроможності і переходу на інноваційний шлях розвитку. Процесам модернізації притаманна низка спільних об'єктивних характеристик: динамічність, комплексність, системність, глобальність, тривалий і протяжний характер, диференційованість, незворотність змін. Критеріальні характеристики української модернізації визначаються сценарними варіантами розвитку, а також значимістю ролі держави в різних моделях модернізації (модернізація «знизу» та модернізація «зверху»), ідентифікацією прийнятного варіанту державної участі в українській модернізації та оцінкою якості економічного зростання. Сформовані передумови переходу від трансформації до модернізації агрегуються у такі блоки: інституційні; макроекономічні; фінансові; соціальні. Специфіка української економіки, що полягає в її посттрансформаційному характері й експортній орієнтованості, детермінує реалізацію процесу модернізації, що включає наздоганяючий етап, на якому оновлення здійснюється за рахунок запозичення технологій, що супроводжується інституційною модернізацією з виходом на технологічну межу, й етап, у рамках якого економічний розвиток здійснюється за рахунок самостійного генерування інноваційних технологій.

Модернізаційний підхід означає проектування нових систем з урахуванням аналогічного вітчизняного та зарубіжного досвіду. Для того щоб модернізація не перетворилася на докорінну перебудову та руйнацію, це проектування має відбуватися в три етапи:

1) розроблення деталізованої концепції перетворень у відповідній сфері;

2) реалізація концепції перетворень на соціальних моделях (на локальних прикладах);

3) масоване впровадження – тиражування успішних моделей із поступовою заміною колишніх систем. Модернізація передбачає рішучість створювати нове суспільство (у вигляді епіцентрів «нового життя») без превентивно-революційного руйну-

вання старого. Дії щодо реалізації модернізаційних заходів на рівні уряду полягають у такому:

1. диверсифікація економіки, підтримка внутрішнього попиту, створення нових сучасних виробництв (формування за участю державних корпорацій та інших інститутів розвитку і банків із державною підтримкою);

2. стимулювання інноваційної активності в економіці (створення дорадчого органу при уряді з модернізації економіки країни);

3. розвиток ключових високотехнологічних та інфраструктурних галузей економіки (авіабудування і космічна галузь, оборонно-промисловий комплекс, електроніка і транспортна система);

4. формування довгострокового кредитування в економіці (стратегічний напрям політики державних банків щодо забезпечення довгострокових інвестиційних вливань в економіку);

5. модернізація фінансової системи України (підвищення привабливості фінансових ринків, підтримка страхування, створення умов для підвищення активності кредитування і капіталізації банківського сектора);

6. розвиток людського капіталу (вдосконалення систем охорони здоров'я, освіти);

7. реструктуризація державного сектору економіки, активізація приватизації та реформування бюджетної сфери;

8. розширення обсягу наданої ліквідності, масштабів бюджетного стимулювання економіки, поступовий перехід до політики посткризового розвитку і формування стабільних макроекономічних умов для перспективного економічного розвитку.

Необхідною умовою переходу від моделі наздоганяючого розвитку до інноваційної є формування інституційної інфраструктури інноваційної економіки, що забезпечить адекватне інституційне середовище, форми та методи регулювання, розвиток програмно-цілевих заходів, спрямованих на інноваційний розвиток.

Державне економічне програмування, прогнози, економічні заходи належать до форм державного регулювання економіки. При цьому державне економічне програмування виступає вищою формою регулювання економіки з боку держави. Головним його завданням є комплексне використання у масштабних цілях усіх ключових складників державного регулювання економіки незалежно від ситуації, будь то стадія рецесії або економічного піднесення. Державне економічне програмування охоплює загальнонаціональні середньострокові програми, надзвичайні і цільові комплексні програми, у тому числі регіональні (табл. 2).

Держава, виконуючи свої функції і вирішуючи поставлені завдання, що зумовлені впливом суб'єкта на об'єкт, застосовує різноманітні методи дії. Постановка мети переходу до інноваційного розвитку економіки ставить цілу низку складних питань, зокрема

Види програм у рамках державного економічного програмування

Середньострокові програми	Надзвичайні (антикризові) програми	Цільові програми
Охоплюють найважливіші показники економіки, відображають характер і масштаби завдань на конкретних відрізках економічного розвитку країни	Розробляються у критичних ситуаціях, як правило, короткострокові і можуть бути спрямовані на подолання кризи в економіці, призупинення спаду промислового виробництва, боротьбу з інфляцією, масовим безробіттям	Спрямовані на вирішення певних народногосподарських проблем, таких як соціально-економічні, науково-технічні, організаційно-господарські та екологічні цільові програми

Джерело: згруповано автором

про технологічний потенціал (доступу до технологій) і про ринкові ніші для нової індустріалізації у світовій господарській системі.

В Україні традиційне суспільство й усі пов'язані з ним конкурентні переваги давно й безповоротно втрачені. У наших умовах високу продуктивність праці може забезпечити тільки європейський підхід до робочої сили, тобто ставка не на дешевизну робочої сили, а на її кваліфікацію, інноваційність, продуктивність.

Пріоритетною має бути орієнтація на внутрішній ринок і експорт продукції з високою доданою вартістю.

Поряд із цим одне з головних завдань розвитку, орієнтованого на внутрішній ринок, полягає у подоланні його сьогоднішньої регіональної розрізненості, що означає, по-перше, відновлення зв'язності внутрішнього соціально-економічного простору за рахунок масованого інфраструктурного розвитку

та заохочення горизонтальних міжрегіональних форм співпраці і, по-друге, згладжування економічної нерівності між різними регіонами країни, у тому числі за рахунок закріплення капіталів за територіями (реєстрація найбільших компаній – платників податків у тих регіонах, де розташовані їхні основні промислові активи, й інші заходи). В умовах зростаючої диверсифікації та індивідуалізації виробництва вони покликані забезпечувати результативне освоєння технологій і випуск дрібносерійної інноваційної продукції. Економічна стратегія неоіндустріального проекту не повинна обмежуватися масштабами внутрішнього ринку.

На нашу думку, головний напрям вибору зовнішнього або внутрішнього ринку полягає у створенні монопольних чинників у світовому масштабі. Вектор посткризової модернізації української економіки, що полягає у динамічному освоєнні національних та запозичених технологічних інновацій, передбачає впровадження організаційних інновацій, що забезпечується відповідністю вимог креативності та якості сформованого людського капіталу в контексті професійно-кваліфікаційного рівня населення та його економічної свідомості, що дають змогу здійснювати модернізаційні перетворення.

Пріоритет має віддаватися розвитку випереджальних і закриваючих технологій, здатних сформувати елементи нового економіко-технологічного укладу. Одна з переваг самостійного інноваційного розвитку (перед стратегією імпорту технологій)

полягає у тому, що, на думку низки провідних світових економістів, глобальна економічна криза пов'язана з вичерпанням потенціалу зростання, закладеного в колишньому лідируючому технологічному укладі – «новій економіці» [1; 6].

Відповідно, суто наздоганяльна інновація буде спробою включитися у майже завершені перетворення. Нові центри глобального зростання, з високою ймовірністю, будуть пов'язані з елементами нового технологічного укладу. Поки він не сформований, ніхто не може з упевненістю передбачити його параметри. Проте оскільки його основою служать потреби суспільства, які недостатньо мірою задоволені наявною економікою, то можна припустити, що лідируючими в перспективі можуть виявитися ті, що сприяють подальшій модернізації країни. До них, насамперед, варто віднести медико-біологічні технології, енергетику.

В Україні є потенціал розвитку за всіма зазначеними напрямками. Незалежно від того, якою саме буде лідируюча галузь майбутнього, ці напрями не можуть не бути необхідні в новому технологічному укладі. У нашому випадку основну увагу необхідно приділити новій філософії освоєння простору, в якій можуть бути поєднані перспективи альтернативної енергетики та альтернативної урбанізації. Технології малої атомної енергетики та переробки відходів уже сьогодні роблять можливим створення невеликих міст на «автономному живленні», технології зв'язку полегшують віддалену зайнятість, будівельні технології якісно здешевлюють малоповерхове житло, транспортні технології дають змогу розвивати інфраструктуру малої цивільної авіації, швидкісних залізниць, річкових транспортних артерій, що в сукупності здатне зробити український простір більш компактним і поєднаним.

Таким чином, науково-технічні можливості для нової концепції освоєння простору є вже сьогодні. Відстаючою ланкою лишаються соціальні, організаційні технології та шаблони мислення. Проте модернізація України не може обійтися без модернізації методологічних основ посткризового економічного розвитку: без формування модернізаційної еліти; створення механізмів вертикальної соціальної мобільності; вироблення ефективної моделі управління модернізаційним процесом.

Українські особливості породили головну проблему інноваційних відносин соціальної сфери – протиріччя

між зростаючою потребою в інноваціях та наявними організаційно-економічними відносинами [13; 14].

Економічний розвиток постіндустріального суспільства стає залежним від соціального розвитку. Це, своєю чергою, накладає відбиток на сучасну соціально-економічну політику держави, яку доцільно розробляти виходячи з необхідності: проведення інституційних перетворень, що забезпечують розвиток людського капіталу, підвищення ефективності освіти, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, поліпшення житлових умов, розвитку сфери культури; зниження залежності економічного зростання від експорту товарів металургійної промисловості з низькою доданою вартістю, розвитку внутрішнього попиту і конкуренції на товарних ринках; підвищення захищеності приватної власності, вдосконалення економічних інститутів, послідовного зниження ролі держави як власника промислових і фінансових активів; значного зростання інноваційної активності і прискорення технологічної модернізації реального сектору економіки, стимулювання підвищення ресурсо- та енергоефективності; розвитку виробничої інфраструктури; забезпечення макроекономічної збалансованості, скорочення бюджетного дефіциту, зниження рівня інфляції та відсоткових ставок, стійкості національної валюти; підвищення ефективності та надійності банківської системи, формування стійкого фінансового ринку [8; 9; 11].

Висновки. Таким чином, Україні необхідно будувати власну інноваційну модель, але елементи,

з яких вона складається, можуть бути запозичені із зарубіжних моделей найкращих зразків. Українська практика фінансового забезпечення інноваційної діяльності поки залишається слабкою ланкою наявного економічного механізму. Рівні, тенденції та структура фінансування науки і нових технологій не відповідають ані поточним потребам країни, ані стратегічним завданням подолання значного відставання від лідерів світової економіки.

Саме тому модернізаційна парадигма реального сектору економіки являє собою концептуальне обґрунтування механізму формування особливого типу поведінки економічних суб'єктів, спрямованого на якісні прогресивні зміни наявних інституційних форм, оновлення технологічних основ економічної системи, підвищення її конкурентоспроможності. Із цих позицій модернізація ідентифікується як сукупність соціальних і технологічних перетворень, процес подолання економічного відставання і підвищення національної конкурентоспроможності.

При цьому сучасна модернізація являє собою особливу модель інноваційного економічного зростання, в якій розкриваються особливості інноваційної стадії економічного розвитку як результат інвестування в розроблення й отримання нового знання, ідеї щодо оновлення сфер життя людей, що раніше не застосовувалися (технології, виробни, організаційні форми існування соціуму, такі як освіта, управління, організація праці, обслуговування, наука, інформатизація тощо) і подальший процес їх упровадження.

Список літератури:

1. Куліш Т.В. Маркетингові дослідження як основа прийняття управлінських рішень. Формування ринкової економіки. 2011. Ч. 2. С. 142-149. URL: <http://ir.kneu.kiev.ua:8080/handle/2010/1157>.
2. Матвієнко Г.А. Роль державного регулювання у страхуванні аграрних підприємств. Агросвіт. 2009. № 2. С. 35-39.
3. Олексенко Р.І. Роль конкуренції в розвитку аграрних підприємств. Агросвіт. 2007. № 3. С. 29-34.
4. Олексенко Р.І. Методичні підходи щодо формування конкурентоздатності продукції. Економіка та держава. 2007. № 5. С. 48-50.
5. Олексенко Р.І. Особливості державного регулювання ринку м'яса в Україні. Актуальні проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України: матеріали наук.-практ. конф. (27 листопада 2007 р.). Х.: Магістр, 2007. С. 367-368.
6. Олексенко Р.І. Філософія ринкових відносин. Становлення та розвиток в Україні в період глобалізації та інформаційної революції: соціально-філософський аналіз. Київ: Знання України, 2013. 367 с. ISBN 978-966-316-336-9.
7. Олексенко Р.І. Філософська рефлексія розвитку ринкового господарства в Україні у XIX-XX століттях у поглядах М. Бунге. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. Вип. 15. С. 105-107.
8. Ортіна Г.В. Роль державного регулювання у структурному розвитку реального сектору економіки України в умовах глобалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 17. С. 45-48.
9. Ортіна Г.В. Методологічні концепції визначення стратегічного управління підприємством. Ефективна економіка. 2010. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_4_24.
10. Ортіна Г.В. Виявлення та аналіз чинників формування кризових явищ в економіці в умовах глобалізації як передумова розроблення антикризових стратегій. Економіка та держава. 2013. № 8. С. 40-44.
11. Ортіна Г.В. Модернізація реального сектору економіки як стратегічний напрям промислової політики держави. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 12. С. 40-43.
12. Ортіна Г.В. Напрями реалізації національної стратегії промислово-інноваційної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 49-52.
13. Ортіна Г.В. Обґрунтування концептуального підходу до формування та реалізації державної політики антикризового розвитку реального сектору економіки. Економіка та держава. 2013. № 11. С. 29-32.
14. Шквиря Н.О. Особливості інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Держава та регіони. 2007. № 6. С. 216.